

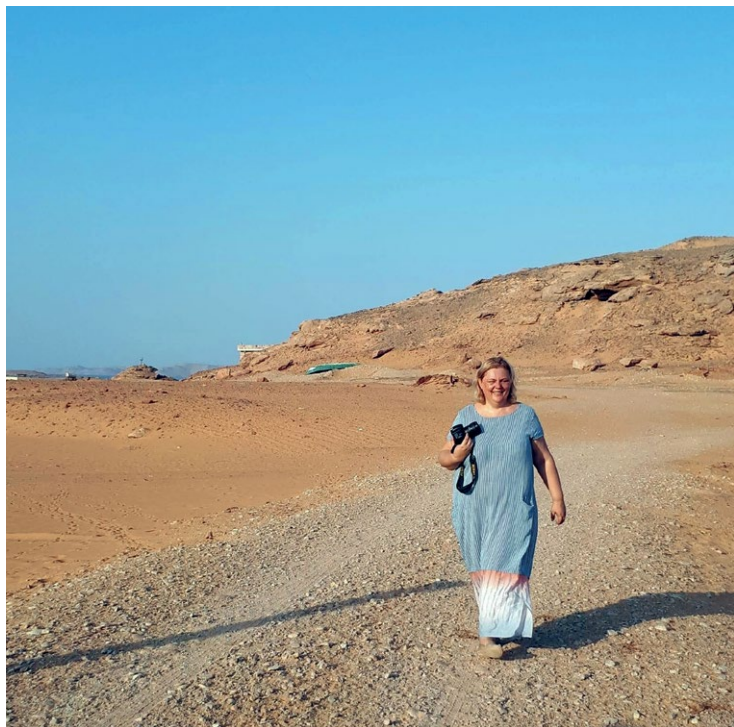
Pro memoria

Magdalena Łaptaś (1967–2025)

PRZEMYSŁAW NOWOGÓRSKI

Często mówimy, że *nie ma ludzi niezastąpionych*, mając na myśli, że właściwie każdą osobę można zastąpić inną. Ale jest również inny sens tego powiedzenia: niektórych osób nie da się łatwo zastąpić, gdyż są wyjątkowe, a ich nieobecność będzie odczuwalna. Do takich właśnie osób należy Magdalena Łaptaś, która zmarła 20 kwietnia 2025 r. Była uznaną w Polsce i za granicą historyczką sztuki i archeolożką, specjalizującą się w badaniach nad sztuką bizantyńską i nubijską, pracownikiem naukowo-dydaktycznym najpierw w Instytucie Archeologii, a później od października 2010 r. w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W mojej pamięci pozostanie na zawsze jako Magda, wieloletnia przyjaciółka.

Urodziła się 8 maja 1967 r. w Krakowie, w znanej rodzinie aktorskiej Elżbiety Willówny i Jerzego Bińczyckiego. Na jej postrzeganie świata, uwrażliwienie na sztukę, piękno i dobro, a tym samym na kształt jej drogi życiowej i zawodowej wpłynął niewątpliwie wczesny kontakt ze środowiskiem artystycznym. Po ukończeniu krakowskiego Liceum Sztuk Plastycznych rozpoczęła studia na kierunku historia sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W ich trakcie w szczególny sposób zwróciła uwagę na dzieje sztuki bizantyńskiej i postbizantyńskiej. Zaowocowało to pracą magisterską *Ikona Narodzenia i Zaśnięcia Matki Boskiej z Terła*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Anny Różyckiej-Bryzek (1991). Zainteresowania bizantynologiczne kontynuowała podczas studyjnych pobytów w instytucjach naukowych Londynu i Rawenny.

1. Na wykopaliskach w Wadi Sebuda (Egipt), 2018 r.
Fot. profil Magdaleny Łaptaś na Facebooku

2. Z egipskim archeologiem dr Zahi Hawassem,
2020 r. Fot. A.R. Medhat

3. Na konferencji muzealniczej w Opawie, 2013 r. Fot. A.S. Czyż

Po powrocie do kraju na stałe zamieszkała w Warszawie i w 1993 r. podjęła pracę w Muzeum Narodowym w Warszawie w Galerii Faras, przechodząc kolejne szczeble hierarchii muzealnej. Przepracowała tam siedemnaście lat. W tym czasie była współorganizatorką kilku znaczących wystaw czasowych. Warto w tym miejscu wspomnieć: *Banganarti* (2002), *Proskynetaria* (2003) oraz *In the Sun and Desert* (2006).

Pracę w muzealnictwie połączyła z karierą akademicką, kiedy w 1999 r. została zatrudniona na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Prowadziła wykłady i ćwiczenia z historii sztuki starożytnej, sztuki wczesnochrześcijańskiej oraz bizantyńskiej i postbizantyńskiej. Tym samym kontynuowała znakomite tradycje studiów nad wczesnym chrześcijaństwem i sztuką nubijską, które jeszcze w latach 70. XX w. stanowiły istotny

4. Na kongresie bizantynologicznym w Wenecji z profesorami Włodzimierzem Godlewskim, Karelem Innemée, Dobrochną Zielińską i Bruce'em Williamsem, 2022 r. Fot. E. O'Conne

wyróżnik ówczesnej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie wśród innych polskich uczelni. Magda starała się, aby (mimo wielu problemów) powrócić, przynajmniej w pewnym stopniu, do sytuacji sprzed lat. Udało się jej, dzięki wielkiemu zaangażowaniu, wznowić wydawanie serii „Nubia Christiana” (t. 2; t. 3 był w przygotowaniu), której tom pierwszy ukazał się wydawnictwie ATK w 1981 r. (!) i od razu znalazł międzynarodowe uznanie. Miała również w planach utworzenie na UKSW ośrodka naukowo-badawczego nad sztuką koptyjską i nubijską. Magda mocno angażowała się też w pracę dydaktyczną. Prowadzone przez nią zajęcia cieszyły się uznaniem wśród studentów, którzy chętnie włączali się we współpracę. To właśnie doprowadziło m.in. do ożywienia działalności Koła Naukowego Studentów i Absolwentów Historii Sztuki UKSW. W ramach Koła

5. Na wyjeździe z Kołem Naukowym Studentów i Absolwentów Historii Sztuki UKSW w Wiedniu, 2024 r.
Fot. ze zbiorów Koła Naukowego

6. Podczas jubileuszu ATK/UKSW z dziekanem ks. prof. Sławomirem Zarębą, rektorem ks. prof. Henrykiem Skorowskim i prof. Anną Sylwią Czyż, 2024 r.
Fot. ze zbiorów A.S. Czyż

zorganizowała ze studentami kilka wyjazdów studyjnych, m.in. do Berlina i Wiednia. Projektem, który wzbudził szczególne zainteresowanie wielu osób było utworzenie w budynku Wydziału Nauk Historycznych galerii polskiego designu, której zbiory planowała systematycznie powiększać.

Zarówno studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, jak i praca w Muzeum Narodowym w Warszawie jasno wytyczyły kierunki prac badawczych prowadzonych przez Magdę. Galeria Faras, w której pracowała, zajmuje wyjątkowe miejsce w polskiej nauce i polskim muzealnictwie. Powstała w latach 60. XX w. na kanwie polskich odkryć w Faras w Sudanie. Część (w wyniku podziału z Sudanem) odsłoniętych przez polskich badaczy średniowiecznych malowideł ściennych z tamtejszej katedry znalazła swoje miejsce ekspozycyjne właśnie w Warszawie. Bezpośredni kontakt z tymi unikalnymi zabytkami, zwrócił szczególną uwagę Magdy na średniowieczne chrześcijańskie malarstwo nubijskie i zdeterminował jej dalszą pracę naukową. Dość szybko stała się uznaną specjalistką w tej dziedzinie. Wniosła bowiem nową jakość w badania nad malarstwem nubijskim, łącząc warsztat historyka sztuki z archeologią. Wnikliwa analiza dzieł faraskich pozwoliła jej na dokonanie reinterpretacji niektórych z nich, co jeszcze bardziej umocniło jej pozycję w międzynarodowym środowisku nubilogicznym.

W 2001 r. możliwości badania oryginalnych zabytków nubijskiego jeszcze się poszerzyły. Od tego roku przez kilka kolejnych sezonów Magda brała udział w pracach polskich archeologów w Banganarti w Sudanie, koncentrując się na odkrywanych tam malowidłach ściennych. Później uczestniczyła również w misjach konserwatorskich w Kaftun i Ma'ad w Libanie, a w ostatnich latach także w Aleksandrii w Egipcie. Ogromnie ciekawym projektem badawczym o charakterze

interdyscyplinarnym kierowanym przez Magdę Łaptaś były badania mumii koptyjskich w Muzeum Egipskim w Kairze. Badania te łączyły specjalistów z kilku dziedzin: archeologii, radiologii, antropologii, medycyny i historii sztuki. Ich rezultaty zapowiadały się bardzo obiecująco.

Szczególne miejsce w pracach badawczych Magdy zajmowała ikonografia aniołów w malarstwie nubijskim. Tej tematyce była poświęcona jej rozprawa doktorska: *Archaniołowie w malarstwie nubijskim*, którą rozpoczęła pod kierunkiem prof. Elżbiety Jastrzębowskiej, a sfinalizowała u prof. Włodzimierza Godlewskiego. Na jej podstawie otrzymała w 2005 r. na Uniwersytecie Warszawskim stopień doktora w dyscyplinie archeologia. Innym zagadnieniem ikonograficznym zajmującym Magdę byli apostołowie. W ramach grantu Narodowego Centrum Nauki (Miniatura 1) kierowała projektem *Kolegium apostołskie w monumentalnym malarstwie średniowiecznego Egiptu*. Przez kilka ostatnich lat pracowała nad książką habilitacyjną *Kolegium apostołskie bez św. Pawła. Wizerunki dwunastu apostołów w malarstwie nubijskim*.

Magda była w środowisku międzynarodowym uznaną badaczką, co przekładało się na nawiązywanie kontaktów również pomiędzy UKSW a zagranicznymi

ośrodkami akademickimi. Dzięki temu kilkakrotnie na Wydziale Nauk Historycznych UKSW wykłady prowadzili wybitni specjaliści m.in. z Grecji czy USA. Ostatnio sformalizowała współpracę (wymianę nauczycieli akademickich i studentów) z uniwersytetami w Kairze i Chartumie.

Magdalena Łaptaś należała do kilku międzynarodowych stowarzyszeń naukowych: Coptic Society, Nubian Society, Verein zur Förderung der Christlichen Archäologie Österreichs, Sudan Research Archaeological Society, International Center of Medieval Art oraz Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata i Stowarzyszenie Historyków Sztuki.

Śmierć Magdy jest nie tylko stratą wybitnej uczzonej, ale również dobrego człowieka, przyjaciółki, osoby ogromnie wrażliwej. Magdę cechowało olbrzymie zaufanie dla ludzi, mimo że niejednokrotnie doznawała zawodu. Wbrew temu pozostawała życzliwa i gotowa do udzielenia wszelkiej pomocy. Zazwyczaj uśmiechnięta, swoim optymizmem potrafiła natchnąć innych i zachęcić do działania. Kilka lat temu w czasie pandemii Covid-19 doświadczyła bardzo ciężkiej choroby, a mimo to po powrocie do zdrowia z niespożytą energią kontynuowała swoją pracę. Życie Magdy i jej cechy osobiste potwierdzają, że są wśród nas ludzie niezastąpieni.

BIBLIOGRAFIA

Artykuły w czasopismach, materiałach pokonferencyjnych i w dziełach zbiorowych

Identification of John and Matthew in Some Nubian Paintings of Twelve Apostles, „Vox Patrum”, t. 91, 2024, s. 389–412.
The Oldest Scene of the Entrance of the Virgin Mary into the Temple? A New Identification of a Wall Painting from the Faras Cathedral, „Polish Archaeology in the

Mediterranean”, vol. 33, 2024, no. 1, s. 325–348.

Archanioł Rafał pokonujący demona (Asmodeusza) jako starotestamentowy typ Chrystusa w tradycji chrześcijańskiej Nubii, „Saeculum Christianum”, t. 30, 2023, nr 2, s. 18–33.

Byzantine Influence on Nubian Painting: the Loroι and the Gender of the Archangels, „Byzantinische Zeitschrift”, Bd. 114, 2021, Nr. 1, s. 239–254.

„Eternal Bodies”: Images of Archangels in the

- Upper Parts of Nubian Buildings, „Polish Archaeology in the Mediterranean”, vol. 29, 2020, nr 2, s. 715–737.
- Kult siedmiu archaniołów w średniowiecznej Nubii na tle kultu siedmiu planetarnych bogów w basenie Morza Śródziemnego*, „Saeculum Christianum”, t. 27, 2020, nr 1, s. 17–30.
- Attributes, Vestments, Context and Inscription in the Identification of Nubian Paintings: Proposing the ‘Multi-Layer’ Image Recognition Method*, „Études et Travaux”, vol. 32, 2019, s. 161–179.
- The Position of the Archangel Michael within the Celestial Hierarchy: Some Aspects of the Manifestation of His Cult in Nubian Painting*, transl. M. Stępień, in: *The Archangel Michael in Africa, Cult and Persona*, ed. Ingvild Saelid Gilhus, Alexandros Tsakos, Marta Camilla Wright, London–New York 2019, s. 95–107.
- Transformations of Royal Images. Some Comments on the Regalia from Baganarti*, in: *Across the Mediterranean – Along the Nile. Studies in Egyptology, Nubiology and Late Antiquity Dedicated to László Török on the Occasion of His 75th Birthday*, ed. Tamás A. Bács, Ádám Bollók, Tivadar Vida, vol. 2, Budapest 2018, s. 613–630.
- The Archangel Raphael as Protector, Demon Tamer, Guide and Healer. Some Aspects of the Archangel’s Activities in Nubian Painting*, in: *Aegyptus et Nubia Christiana. The Włodzimierz Godlewski Jubilee Volume on the Occasion of his 70th Birthday*, ed. Adam Łajtar, Artur Obłuski, Iwona Zych, Warszawa 2016, s. 459–480.
- An ‘Enigmatic Man’ in the Anastasis Scene from the Lower Church in Baganarti. An Attempt at Identification*, „Études et Travaux”, vol. 28, 2015, s. 105–120.
- Symbolika oczu na skrzydłach archaniołów w malarstwie nubijskim*, w: *Initium Sapientiae Humilitas. Studia ofiarowane Profesorowi Jakubowi Pokorze z okazji 70. Urodzin*, red. Agnieszka Skrodzka, Magdalena Maria Olszewska, współpr. Anna Sylwia Czyż, Warszawa 2015, s. 42–55.
- The Holy Protectors of the Nubian Rulers and Symbolism of Numbers in the Upper Church in Baganarti*, in: *Kings and Pilgrims. St Raphael Church II in Baganarti: mid-eleventh to mid-eighteenth century*, ed. Bogdan Żurawski, Warszawa 2014, s. 287–293.
- The Crown of the Eparch of Nobadia*, „Mitteilungen zur Christlichen Archäologie”, Bd. 18, 2012, s. 21–32.
- Archangels as Protectors and Guardians in Nubian Painting*, in: *Between the Cataracts. Proceedings of the 11th Conference of Nubian Studies, Warsaw University, 27 August–2 September 2006. Part 2, fascicule 2. Session Papers*, ed. Włodzimierz Godlewski, Adam Łajtar, Warszawa 2010, s. 673–680.
- A Feast of the Archangel Michael? A New Interpretation of a Mural Painting from Old Dongola*, „Eastern Cristian Art”, vol. 5, 2008, s. 75–85.
- Προσκυνητάριο με την απεικόνιση της Ιερουσαλήμ και σκηνές από τους κύκλους της ζωής του Χριστού και της Θεοτόκου*, in: *Αρχιτεκτονική ως εικόνα-καταλογος εκθεσης*, ed. Ευαγγελία Χατζητρώφωνος, Slobodan Ćurčić, Θεσσαλονίκη 2009, s. 326–327 (wersja anglojęzyczna: *Proskynetarion with the Depiction of Jerusalem and scenes from the Life Cycles of Christ and the Theotokos*, in: *Architecture as Icon: Perception and Representation of Architecture in Byzantine Art*, Princeton University Press 2010, 312–313).
- St. Andrew the Apostle in the Murals of the Upper Church in Baganarti*, „Études et Travaux”, vol. 22, 2008, s. 102–114.
- A Proskynetarion from the Collection of the National Museum in Warsaw*

- A Preliminary Description*, in: *Coptic Studies on the Threshold of a New Millennium. Proceedings of the Seventh International Congress of Coptic Studies. Leiden, 27 August–2 September 2000*, ed. Mat Immerzeel, Jacques van der Vliet, vol. 2, Leuven–Paris–Dudley 2004, s. 1349–1358.
- Banganarti 2003: *The Wall Paintings*, „Polish Archaeology in the Mediterranean”, vol. 15, 2004, s. 244–252.
- Archanioł Michał jako opiekun w scenach trzech młodzianków w malarstwie nubijskim, w: *Hereditatem Cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesor Marii Miśkiewicz*, red. Zbigniew Kobyliński, Warszawa 2004, s. 1–20.
- Representation of the Angelic Hierarchy in a Nativity Scene from Faras Cathedral*, „Gdańsk Archaeological Museum Reports”, vol. 2, 2003, s. 137–144.
- Comments on Wall Paintings from „House a” in Old Dongola*, in: *Ägypten und Nubien in spätantiker und christlicher Zeit. Akten des 6. Internationalen Koptologenkongresses, Münster, 20.–26. Juli 1996*, Hrsg. Stephen Emmel, Martin Krause, Siegfried G. Richter, Sofia Schaten, Wiesbaden 1999, Bd. 1, s. 230–237.
- A Sphere, an Orb or a Disc? The Object Held by the Archangels in the Faras Cathedral Wall Paintings*, „Bulletin du Musee National de Varsovie”, vol. 38, 1997, no. 14, s. 24–42.
- Paintings from Faras Cathedral. The Colour Classification Method*, transl. Iwona Zych, „Nubian Note Let”, t. 2, 1996, s. 1–18.
- Hasło w encyklopedii**
Platytera, w: *Encyklopedia Katolicka KUL*, t. 15, red. Edward Gigilewicz, Lublin 2011, szp. 807–808.
- Recenzja**
Mat Immerzeel, Identity Puzzles. Medieval Christian Art in Syria and Lebanon. Review, „Eastern Christian Art”, vol. 7, 2010, s. 135–136.
- Sprawozdania**
Konferencja Wędrówki kultu relikwii w I tysiącleciu, „Artifex Novus” t. 1, 2017, s. 144–145.
The Heritage of the Christian Art and Architecture in Medieval Lebanon. Report, „Series Byzantina”, t. 11, 2013, s. 109–120.
- Wspomnienie**
Rodzinne wspomnienia, „Nasze Łomianki”, 2015, 26 IX, s. 6–9.
- Publikacje współautorskie**
Nubia Christiana, t. 2, red. Magdalena Łaptaś, Stefan Jakobielski, Warszawa 2020.
 Stefan Jakobielski, Małgorzata Martens-Czarnecka, Magdalena Łaptaś, Bożena Mierzejewska, Bożena Rostkowska, *Pachoras. Faras. The wall paintings from the Cathedrals of Aetios, Paulos and Petros*, PAM Monograph Series 4 PDF, 2017.
 Magdalena Łaptaś, Stefan Jakobielski, „Unknown” Mural of Three Youths in a Fiery Furnace from the Faras Cathedral, w: *Ars Graeca. Ars Latina. Studia dedykowane Profesor Annie Różyckiej Bryzek*, Kraków 2001, s. 75–85.

Oprac. Anna Sylwia Czyż